

ЧЛАНЦИ

академик Богумил Храбак

ЖИТАРИЦЕ СА БОЈАНЕ И ИЗ СКАДАРСКОГ КРАЈА (1300-1500)

Лева обала Бојане, где се улива један крак Дрима („Uldrinum“) и околина Скадра, на источној страни до Дриваста и Дања, биле су богате пољопривредне области у XIV и XV веку, једно време у власти династије Балшића. Долина Бојане ће и у XVII и XVIII веку бити извозник перелија, али и сточарских производа, о чему је долепотписани већ писао. На пијацама у Скадру и Светом Срђу продавани су и производи који су долазили из српске државе или су транспортовани преко Скадра и Бојане. То су били: разни производи рударства, разне коже, восак, сирова свила. Овде се довоз и купопродаја тих артикала неће анализирати, него само производи земље, тј. житарице. Сељаци су у Скадру и у околним градским насељима продавали и сирово, несушено и несољено месо, вино и израђевине кућне радиности, но у малим количинама, за локалну потрошњу, а вино се чак и увозило у знатним количинама. Град је и ту усмеравао привреду околине преко своје потрошње и потребама извоза. Кад је Млетачка Република завладала тим областима једино се дрво могло слободно извозити. Због тога ће се морати обухватити документација која се тиче тих ограничења и понекад извесног лабављења у одржавању забрана па и помени честог кријумчарења.

Рад је написан на основу необјављених и објављених архивских извора Дубровника, Венеције и Котора. Литература је дата колико је нужно.

На крају отоманске власти над Албанијом само у Задрими (крају између Скадра и Љеша) и око Бојане истицало се ливадарство, док су у осталом делу Албаније терени под травама већином коришћени за пашњаке, покривени жбуњем и шибљем, иако је показивало ва-

ријабилне особине; наноси речице Кири претварало је оранице у непродуктивну равницу, док су северно од плахе речице поља била плодна и обрађивана.¹ Тако није било на крају средњег века. Око Дања постојало је и у XIX веку успешно житарство,² а око Дриваста поред житарства и виноградарство.³ На обалама Бојане такође је постојало напредно ратарство, које је страдало од феудалног плачкања и упада Турака.⁴ И поред природних услова, теобласти и уопште северна Албанија не помињу се као извозници житарица до краја XIII века.⁵ Чак и касније, кад су ти крајеви постали робни произвођачи, чешће су се морале предузимати мере довоза зрнасте хране, јер извоз хлебног зрна није био резултат велике продукције, него последица класног (па и државног) одузимања ванекономским средствима.

Због свог географског положаја и велике разноврсности производа (иако у малим количинама) као и примерне јевтиноће, област Бојане и Скадра представљала је значајно привредно подручје за зетско приморје, Боку Которску и Дубровник, али и за Венецију и неке италијанске покрајине. Ту је могла да се примени брза и јевтина каботажна пловидба, популарна у свим медијеваљним срединама. Пословни контакти са северном Албанијом до Драча нашли су места и у статуту Дубровника из 1272. године односно „Зеленог књижи” Редовнији извоз из регије Бојане и Скадра почео је тек од почетка XIV stoleћа.

Маја 1302. године дубровачка влада је одредила да се за сваку количину извозне робе мора увести у Дубровник исто толико пшенице или других житарица; у исто време, због рата са српским краљем, строго је било забрањено пристајање пловних објеката у Дриму и

¹ E. C. Seldmayr, *Die Landwirtschaft Albanien, Illyrisch-albanische Forschungen, zusammengestellt von L. von Thallóczy, II Band, München-Leipzig 1910, 14-7*

² К. Јиречек, *Скадар и његово земљиште у средињем веку*, Гласник Српског географског друштва ИИИ, Београд 1914, 164.

³ С. Љубић, *Листине о одношајих између Јужнога Славенства и Млетачке Републике* (у даљем тексту: *Листине*), IX, Загреб 158 (1442); G. Valentini, *Appunti subregime degli stabilimenti veneti in Albania nel secolo XIV e XV*, Studi veneziani VIII, Firenze 1966, 235.

⁴ К. Јиречек, *Albanien in der Vergangenheit, Illyrisch-albanische Forschungen I, 75, Историја српског народа*, књ. II, Београд 1982, 403. Познати млетачки историописац Сансовино, који се бавио турском историјом, о Албанији је забележио: „Ту има богатих терена, веома љупких поља масне земље, плодних пашњака” (G. Gelcich, *La Zedda e la dinastia dei Balšidi*, Spalato 1899, 157) Област око Скадарског језера и ушћа Бојане и Дрима имала је привлачну снагу за Србе (К. Јиречек, *Трговачки друмови и рудници Србије и Босне у средњем вијеку*, Сарајево 1951, 31.

⁵ Уговори који су прецизирали трговинске односе Дубровника са арбанашким подручјима не наводе никакву робу, мада се може претпоставити да су и житарице подвођене под одредбе уговора (А. Соловјев, *Непознати уговор Дубровника с арбанашким владаром из почетка XIII века*, Архив за правне и друштвене науке 27 (44), Београд 1933, 292-8; К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1952, 166; F. Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Wien. 1858, 2.

Љешу⁶; забрана је дигнута већ следећег месеца по склапању мира.⁷ Тридесетих година XIV века дубровачки трговци имали су у Дриму зрнење припремљено за продају у складиштима. Немац Палман, житељ града св. Влаха, уговорио је (септембра 1337) са Савином Бунићем као пуномоћником Димитрија Менчетића да прода све жито које је имао у Дриму, без сумње на тргу Св. Срђа, по цени од 12 динара (гроша) за стар.⁸ Почетком 50-их година (1352) Никола М. Лукаревић са компаноном Маројем Гучетићем продао је синдику Трогира 1000 стара пшенице из Св. Срђа за 916 дуката.⁹ И неки Млечани, насељени у Драчу после добре жетве 1354. године извезли су из северноарбанашких лука житарица.¹⁰ Један дубровачки кројач трампио је са својим пословним партнером у Дриму гвожђе и бибер за пшеницу.¹¹ На сајмовима у Св. Срђу и пшеница се могла наћи у то време.¹²

Интензивни експорт житарица из скадарског краја настао је тек 80-их година. Дубровачко мало веће је руководиоцима службе довоза скробне хране (октобра 1383) наложило да могу слати лађице по жито „ad Ludrinum et per illa flumina.“ Постојала је и дозвола дата нешто раније (новембра 1380) Теодору Мласкоњи да са својом барком може ићи „ad flumen“ по сто стара жита, што се свакако односи на Лудринум, Бојану.¹³ Јануара 1386 Ђурађ II Балшић је потврдио Дубровчанима повластице својих претходника (Балше II од 20. новембра 1379) о слободном пролазу кроз земљу и о куповини жита.¹⁴ Ђурађ II је пред турском опасношћу (1387) дао повластицу и млетачким трговцима да послују у Улцињу и на његовој територији све до Дања. После примирја које су закључили са Турцима 1387. године Дукађини су, хвалећи се, известили Дубровчане да су пијаце Задриме и Љеша поново отворене дубровачким трговцима, ако се нагоде о царинама.¹⁵

Последње деценије XIV века Турци су освојили Дањ, Дриваст и Скадар и ту се задржали више од две године (1393-95). Дубровчани су морали да плаћају проходну царину од 5-6 динара по товару.¹⁶ Госпођа Ксенија и син јој Константин Ђурђевић Балшић питали су дубровачку

⁶ *Libri reformationum, Monumenta ragusina* (у даљем тексту: MR) V, 28, 11-2.

⁷ MR V, 13-4; *Историја српског народа I*, 451. Одредбе о одласку у Лудрин 14. августа 1302; обавеза извоза вина из Дубровника кад се полазило у Лудрин 3. VI 1303 (MR V, 36, 55).

⁸ Д. Динић - Кнежевић, *Немци у средњовековном Дубровнику*, *Анали Хисторијског института ЈАЗУ XVIII*, Дубровник 1980, 92.

⁹ И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 300.

¹⁰ B. Hrabak, *Eksportimi i drithërave nga Shqipëri në shekullit XIII, XIV dhe XV, Gjurmime albanologjike, Prishtine* 1970, 1-2,35.

¹¹ Хисторијски архив у Дубровнику (у даљем тексту: ХАД), Лам. фор. I, 24' ат.

¹² ХАД, *Deb. not.* VIII, 88-9 (27. IX 1377); Б. Храбак, *Eksportimi*, 38.

¹³ К.Ј. Динић *Одлуке већа Дубровачке Републике*, књ. I, Београд 1951, 85-6; L. Thallóczy - C. Jireček - E. Sufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia* (у даљем тексту: АА) Б. II, *Wien* 1913, С. 79, № 343 (14. X 1383).

¹⁴ С. Новаковић *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 199.

¹⁵ G. Gelcich, *La Zedda*, 147-8, 149.

¹⁶ N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades*, vol. II Paris 1899, 21.

властелу зашто Дубровчани не иду у Скадар; дубровачка влада је одговорила да није забранила трговцима да иду у Скадар, али нека се госпођа не чуди што се трговци устручавају да дођу, јер се цариници на Дању не држе закона.¹⁷ Кад су у те области ушли Млечани (1396), био је крај и оних могућности које су Дубровчанима ипак остале.¹⁸

Млетачка Република је почела спроводити извесну либерализацију у житној трговини одлуком од 19. јуна 1394. Од тада Републици поданици су могли пловити са житом било које врсте од места до места и ступити у пословне односе са сваким, изузевши извоз житарица у неверничке земље и у земље непријатеља Сињорије. Две године касније (3. јуна 1396) могућности житног промета су повећане тиме што су млетачки грађани добили слободу да и житарице из области Јадрана јужно од линије Анкона - Задар могу извести у млетачке поседе изван Јадрана. Одлуком од 26. децембра 1397. нешто се ретерирало у тој либерализацији, и то тако што је највиши државни орган у току од две године могао нека од прокламованих права да обустави.¹⁹ Република је настојала да увећа и довоз пшенице, те је одлучила (30. октобра 1397) да се укине дотадашња царина у Дању (у износу од два гроша од коњског товара), но под условом да довозници продају млетачкој општини пшеницу по утврђеној цени (16 гроша за скадарски модиј) и да узму соли, при чему би се извозна царина за со на Дању смањила (са два на један грош за коњски товар); размена роба вршила би се у Скадру, где би се со наплаћивала по цени као у Св. Срђу.²⁰ Млечани су у Св. Срђу укрцавали житарице и на своје и на туђе лађе да би их транспортовали у дуждеву престоницу.²¹ Кад је реч о страним поданицима, млетачке власти су свима забраниле да товаре жито на обалама Бојане односно у скадарском крају уз предавање пшенице која не би била мање количине од 16 скадарских модија.²² Од забране није био изузет ни Ђурађ II Страцимировић и његови поданици, за које је скадарски капетан тврдио да носе жито у Улцињ и тамо га препродају Дубровчанима. Постојале су гласине да кнезови Скадра, Дриваста и Љеша не желе да издају „болете”, тј. извозне дозволе да би житељи престоног града извезли зрневље по ниској цени за своје потребе.²³ Маја 1404. године скадарски капетан је

¹⁷ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I, Београд - Ср. Карловци 1929, 235-6, 237.

¹⁸ М. Спремић, *Свети Срђ под млетачком влашћу (1396-1479)*, Зборник Филозофског факултета, књ. VII-1, Београд 1963, 302; Б. Храбак, *Трговина арбанашком и крфском сољу у XIII, XIV и XV столећу, Balcanica III*, Београд 1972, 250; *Историја Црне Горе*, књ. II, т. 2, Титоград 1970, 76.

¹⁹ ААВ III (1968), 77; Б. Храбак, *Eksportimi*, 38.

²⁰ Листине IV, 411; АА II, 102-8 N° 590; ААВ III, 75; *Историја Црне Горе*, II-2, 251.

²¹ Листине V, 6, 43; АА II, 318, N° 723; ААВ III, 374, N° 1021 (20. IV 1403), 431, N° 1081 (20. VI 1404), 471, N° 1122 (7. V 1405); Б. Храбак, *Привредне везе Которана и Пераштана с Албанијом у XIV и XV веку*, Годишњак Поморског музеја у Котору (у даљем тексту: ПМК). XXVII-XXVIII (1980), 39-40.

²² АА II, 167-8, N° 596; ААВ III, 75, N 697 (30. X 1397); М. Спремић, *Свети Срђ*, 234.

²³ ААВ VIII, 257 (19. VIII 1401); Б. Храбак, *Италијански привредници*. 5.

запленио неку количину зрневља које је неки поданик Јелене Балшић покушао да извезе; посредовањем Јелене Балшићке, жито је враћено и начелно јој је допуштено да преко млетачког подручја може извозити пшеницу.²⁴ На Св. Срђу Дубровчани све више постају само превозници за рачун Млечана. На пример, Занин Салимбене, у договору са фактором Млечанина Петра Гуора имао је да утовари на своју лађу жито у Св. Срђу и да превезе у Венецију.²⁵

Млетачке мере су имале ефекта, јер је један млетачки хроничар забележио за 1405. годину да су готово целокупан промет преко Св. Срђа држали у својим рукама млетачки трговци, којих је у поменутом пристаништу било и за време рата са Балшом III, и то углавном због превоза житарица.²⁶ Млетачки сенатори су, међутим, били мање предусретљиви према својим поданицима из Дриваста кад су тражили да буду ослобођени плаћања десетка на вино, пшеницу и уље баш сваке године.²⁷ Сињорија је предавање десетка у плодовима сваке године захтевала и од својих функционера којима је додељивала имање у зони Бојане, на пример од Марина Каравела са поседом у Св. Теодору изнад Бојане (1407).²⁸ У јесен 1402. Млетачка Република је преко својих органа у Скадру, Љешу и Драчу форсирала извоз пшенице и њен довоз у Венецију; тим властима је препоручено да не ометају ни довоз хлебног зрна из других крајева у правцу јадранске метрополе.²⁹ Да би подстакла тај довоз Сињорија је (1403) на три године ослободила трговце и становнике Бара, Улциња и околних места плаћања било какве таксе за допремање пшенице или махуњина. Кад је трогодишњи рок прошао, од извозника је тражено да у млетачким лукама плате дажбину од грош и по за „тангару“ (пола млетачког стара), после чега би добијали исказницу која би их ослобађала нових давања у Венецију.³⁰ Млечани су се борили против кријумчарења, што је извођено превозом пшенице из млетачког подручја Бојаниног приобаља у Улцињ или Бар а отуда даље.³¹ Јула 1408. смерало се у Венецији да се за пловидбу са робом Бојаном установи намет који је обезбедио знатне приходе; тиме се желело да се спречи шверц увезеног или набављеног жита и брашна.³² Због ратних прилика (1400-1) Дриваст су блокирали Турци, те су Дриваштани тражили од Сињорије да им се одобри да уље извезу без царине, како би ово трампили за житарице.³³ У јесен 1401. године

²⁴ И. Божић, *Млечани на реци Бојани*, Немирно поморје XV века, Београд 1979, 227.

²⁵ ХАД, *Div. sanc.* XXXIV, 212'-13' (26. IV 1403).

²⁶ М. Спремић, *Свети Срђ под млетачком влашћу* (1396-1479), Зборник Филозофског факултета VII-1, Београд 1963, 301-2.

²⁷ Листине IV, 418; АА II, 165-6 N 591; ААВ III, 69.

²⁸ ААВ V, 87-8, N° 1306.

²⁹ ААВ III, 341 од 28. X 1402.

³⁰ АА II, 247, N° 802 (25. V 1406); ААВ III, 530-1 (23. V 1406); G. Valentini, *Appunti*, 261.

- Тај налог је опозван одлуком од 14. X 1406. године (ААВ III, 598-9).

³¹ ААВ III, 278-9 од 17. XI 1401.

³² ААВ V, 155 од 15. XII 1408.

³³ Листине V, 7; ААВ III, 387 (5. V 1403).

млетачки сенат је био спреман да, пошто се намири нека штета за отету со, поданицима Балшића дозволи извоз пшенице па чак и соли из својих арбанашких поседа.³⁴ Ипак, скадарски капетан добио је (1403) налог да спречава одвожење пшенице Ђурђевих људи, тј. Улцињана који су тајно куповали жито, пребацивали га преко Бојане, па га у Улцињу продавали неком дубровачком трговцу; овоме је сам Ђурађ Страцимировић за новац омогућио експорт укупних вишкова 1401. године.³⁵ Године 1404. скадарски капетан је узаптио извесну количину пшенице, коју је неки поданик Јелене Балшић покушао да извезе.³⁶ Маја 1405. постојала је комбинација да се Ђурђевој жени Јелени врати Скадар и Дриваст, с тим да Балшићи надокнаде штету млетачким трговцима и да дозволе да ови, без икаквих услова извозе све врсте житарица из земаља Балшића и да други осим Млечана не могу куповати хлебно зрно.³⁷ Дубровчани се нису ни најмање либили да признају стварни монопол житне куповине Млечанима, тражећи од њих (1410) дозволу да на ушћу зетских и арбанашких река набављају житарице. Трговина са северном Албанијом заузимала је посебно место, тако да је Љеш добио посебну позицију у царинском систему Дубровника (одлуком од 12. јуна 1417).³⁸

Кад би настале тешкоће Млечани су умели да зажмури па да помажу кријумчарење. У јесен 1411. године млетачка служба за обезбеђење житарица одлучила је да се може прихватити и шверцовано жито, ако ће се довести у Венецију; ту попустљивост изазвао је рат око Скадра кад је довоз жита био минималан.³⁹ Кријумчарења зрнеља скадарске регије било је и даље, и оно није морало завршити у граду на лагунама. Један Скадранин, примерице, довео је (октобра 1413) жито у Дубровник; пшеницу је сместио у дубровачки фундик, али није стекао право на провизију, коју су иначе добијали довозници житарица.⁴⁰ За сваки случај наметнута је суперцарина од гроша на сваку кварту пшенице која је самлевена у Скадру већ и зато да се смањи конкурентност скупљег жита на немлетачким пијацама. Сиромашни поданици скадарске општине послали су гласнике у Венецију, тражећи да се та царина преко оне уобичајене уклони; иако невољно, Сињорија је жалбу прихватила и обећала да ће наложити кнезу - капетану Скадра да суперцарину укине.⁴¹ Средином јуна 1414. кнезови у Скадру, Дривасту и Љешу су опоменути да не смеју дозволити млетачким поданицима да пшеницу и друге житарице из млетачких поседа експортују другде

³⁴ Листине IV, 439; АА II, 202, N° 678 (17. XI 1401).

³⁵ Листине IV, 439; АА II, 202, N° 677 (17. XI 1401).

³⁶ Листине V, 43; ААВ III, 431 (20. VI 1404).

³⁷ ААВ III 470, N° 1127 (7. -V 1405).

³⁸ К. Војновић, *Царински сустав Дубровачке Републике*, Рад ЈАЗУ 129, Загреб 1896, 99-100.

³⁹ АСВ, *Provveditori alle Biave, Capitoli, busta Ia cap. 164 ф. 16' (31. Ю 1411)*.

⁴⁰ ХАД, *Reform. XXXIV*, 89 (4. X 1413).

⁴¹ ААВ VI, 197-8, N° 1717 (11. III 1412).

осим у дуждевски град.⁴² После нешто више од године дана обновљена је наредба кнезовима у Скадру, Дривасту, Љешу и Драчу да не смеју никоме дозволити изношење проса из млетачког подручја осим фактору Сињорије и пословним људима али само за Венецију.⁴³ У исто време, за сваки товар било на који начин добављен, са поља или житних јама (у којима се зрневље чувало), градски кнезови су добијали провизију за ревност. Обавезе предавања житарица нису били ослобођени ни они који су добили дозволу да могу извозити жито на другу страну.⁴⁴ Било је, међутим, млетачких чиновника глувих на све забране и претње. Ђовани Мисто, чувар Бојаниног ушћа, извозио је ван скадарског округа велике количине жита; он је отеран са посла, без права на друго запошљење у млетачкој држави.⁴⁵ Због сличних злоупотреба које је вршио док је био кнез-капетан Скадра, Паоло М. Квирино бачен је у тамницу, изгубио је право на службу у Скадру и Албанији и осуђен је на велику новчану глобу; на терет су му ставили и дозволе Дубровчанима да из Скадра извозе пшеницу, просо и јечам, прикупљене из скадарског и дривастског дистрикта.⁴⁶

Пракса разних забрана у вези са житом морала се изнова наметати како би се подмирили трошкови око 200 најамника у Скадру. Постојала је дилма да ли да се од произвођача у млетачким поседима Албаније тражи десетак урода или дукат са модијем пшенице, као порез од огњишта.⁴⁷ Редовна обавеза куће на скадарском катастарском подручју била је: дукат, модиј пшенице, оброк од четири гроша и десетак од проса.⁴⁸ Припадници опатије Св. Срђа имали су нешто друкчије дажбине, јер су били дужни да дају два модија пшенице.⁴⁹ Марта 1412. наметнута је у Скадру нова дација за мељаву житарица, преко царине.⁵⁰ И односи са Балшићима били су подређени политици снабдевања. Јануара 1412, на пример, дата је директива скадарском кнезу да склопи примирје са Јеленом Балшић због потребе за пшеницом из балшићке области.⁵¹ У јесен 1418. Улцињани (Балшини поданици) ухватили су на Бојани једну млетачку барку крцату зрневљем.⁵² Балшино поседање Дриваста, Улциња и Бара утицало је на плаћање данка Турцима, јер је млетачки посланик приказао област са поменутиим градовима као плод-

⁴² ААВ VI, 118-9 (14. VI 1414): казна од 500 дуката из властите имовине.

⁴³ ААВ VII, 232 N° 1994 (4. XI 1415).

⁴⁴ *ASV, Magistrato alle Biave, Classe IV, cod. 495, coll. 541, cap. 185, f. 217-8 (13. VI 1414)*; Листине VII, 189.

⁴⁵ ААВ VII, 154-5, N° 1908 (19. X 1414).

⁴⁶ ААВ VIII, 31-6, N° 2021 (1. VI 1416); VII139-40, N° 1894 (4. IX 1414), 232, N° 1994 (4. XI 1415); Листине VIII, 100, 101; IX, 166, 174 158; X, 325-6.

⁴⁷ ААВ VI (1970), 203 (24. III 1412); VII, 94-5 (10. X 1413).

⁴⁸ И. Божић, *Доходак царски*, Београд 1956, 62.

⁴⁹ М. Спремић, н.н., 309, 308.

⁵⁰ ААВ VI, 198 (11. III 1412).

⁵¹ Листине VI, 212-13; ААВ VI, 188-9.

⁵² *N. Iorga, Notes I*, 285-6 од 28. X 1418.

ну и економски корисну.⁵³ Као Дубровчани, и Млечани су успоставили контакт с Иваном (Ђоном) Кастриотом, изложеном турском притиску; сложили су се да се житарице и друга роба коју извози прихвати у Скадру, Љешу и Драчу и мери на уобичајен начин,⁵⁴ поред тога, дозвољено му је да подигне кућу у Улцињу, у којој би могаоцирао и продавао храну, те боравио ако га Турци протерају из земље.⁵⁵

Неколико података 1412-14. године сведочи о промету житарица у скадарском крају. Двојици из Љеша (1412) одузео је пшеницу скадарски кнез.⁵⁶ Из скадарског краја су стално у јесен 1414. извозили пшеницу и друге житарице, мада је на реци Бојани постојао човек задужен да то спречава.⁵⁷ На тргу Св. Срђа млетачки функционер је задржао 150 стара пшенице, која је ту вожена.⁵⁸ Опат манастира Св. Срђа тражио је да прода исто толику количину жита своје жетве, да би новцем купио бакар и друго што је било потребно за поправку самостанске цркве.⁵⁹ У превозу арбанашког жита у Венецију и у Далмацију тих година доста значајну улогу одиграли су дубровачки поморци. На пример, у току пролећа 1411. године дозволом дубровачке владе више дубровачких лађица довлачило је хлебно зрно, и то из Драча, Љеша и Зете.⁶⁰ Једна слична пловидба из Улциња или Драча помиње се и првих недеља 1414. године.⁶¹ Привредне 1415-16. године урод је био берићетан. Складишта су била попуњена житом, а велике количине могле су бити превезене у Венецију. Скадарске житнице су посебно попуњаване дажбинама сељака и проџијара. Од тако прикупљеног жита било је могуће дати Хотима који су пришли Млетачкој Републици 30 модија пшенице.⁶² Првога јуна 1416. скадарски кнез је дозволио многим из Дубровника па и другима да значајне количине пшенице и проса извезу у Дубровник.⁶³ Четири дана касније опоменути су кнезови Скадра, Љеша и Драча да извозне дозволе могу издати само факторима млетачке општине, претећи казном од 1000 дуката.⁶⁴ У исто време млетачки сенат је констатовао да се око Скадра, Љеша и Драча купује просо у зелено, те је и за прекршитеље те врсте предвидео казну од 100 дуката.⁶⁵

Јула 1417. године забележена је обавеза коју су плаћали млетачки поданици из скадарске околине од пола процента вредности за сваки

⁵³ Листине VII, 189-90 (25. VII 1419).

⁵⁴ Листине VI 51 (11. I 1410).

⁵⁵ ААВ VI, 4-5 (11. I 1410).

⁵⁶ ААВ VII, 33 (25. I 1413: пшеница вредна 195 дуката).

⁵⁷ ААВ VII, 154 (19. X 1414).

⁵⁸ ААВ VII, 98-9 (13. XI 1413).

⁵⁹ М. Спремић, н.н., 307 (сенат у Венецији скинуо је забрану скадарског капетана).

⁶⁰ ХАД *Reform XXXIII*, 177, 181, 390, 392, 397.

⁶¹ ХАД, *Reform. XXXIV*, 296' (29. I 1414).

⁶² ААВ VIII, 373-6, N 2170 (13. V 1417). - О тим давањима вид.: И. Божић, Земљишни систем у „Млетачкој Албанији”, 261-6; исти, Доходак царски, 62.

⁶³ ААВ VIII (1970), 33, N° 2021.

⁶⁴ ААВ XVII (1973), 140, N° 2021 бис (4. VI 1416).

⁶⁵ ААВ, XVII (1973), 43 N° 2027 quatuor (4. VII 1416).

коњски товар.⁶⁶ Поједини поданици могли су бити ослобођени плаћања дуката, пшенице и других дажбина, али по посебном решењу млетачког сената.⁶⁷ Жито је постало и предмет гусарске пљачке. Марта 1416. Никола Андријин из Љеша пловио је својом барком крцатом пшеницом према Бојани; на 12 миља у мору од Улциња, њега су на пиратски начин напали Улцињани, одвукли га на своје жало и искрцали 194 стара пшенице; како многа обраћања Балшићима за одштету нису помогла, Сињорија је овластила кнеза-капетана Скадра да на својој територији секвеструје имовину Улцињана за 200 дуката.⁶⁸ Како поданици Балшића ни после тога нису мировали, у Скадарско језеро је послат бригантин са 15-16 веслачких клупа да штити трговце од пљачкашких дружина; непосредан повод била је отимачина приређена млетачком грађанину Ђованију Граденигу, трговцу у Скадру, који је оплењен док је превозио пшеницу.⁶⁹ Сињорија је морала посредовати средином новембра 1418. око неке исплате 800 стара пшенице укрцане на лађу Андрије Маранија у Св. Срђу а за рачун Виторија Делфина, Ђакома Габријела и Антонија Брокета, венецијанских трговаца.⁷⁰ И те деценије су обновљене приче о неправилном издавању „болета“ за извоз зрневља.⁷¹

Почетком 20-их година млетачки трговци одлазили су по хлебно зрно и у области Балшића.⁷² У Скадру и Дривасту постојала је пракса узимања десетка у житу који је даван млетачким трговцима.⁷³ Приходи од довоза пшенице у Скадар припадали су венецијанској општини; слично је било и са Дривастом и Улцињем кад је овај прешао под млетачку власт, чије су финансије с времена на време доводили у ред посебни чиновници који су долазили у Далмацију и Албанију.⁷⁴ Према једном аутору, Паштровићи су имали вишкова жита и других производа, те су га продавали по млетачким поседима у околини и у северној Албанији, а 1423. године тражили су од Млечана да их ослободе плаћања царине.⁷⁵ Средином маја 1423. млетачки сенат је одлучио да Улцињани могу куповати жито са млетачког подручја и носити га у Улцињ или Венецију.⁷⁶ Почетком јуна 1423. решено је да се за набавку новог жита упути Скадру 3500 дуката, како би се хлебно зрно скупило и довезло у

⁶⁶ Исто, 393, N° 2189 (16. VII 1417); Б. Храбак, *Италијански привредници у Албанији (1280-1500)*, Универзитетска мисао. Друштвене науке, бр. 1, Приштина 1993, 5.

⁶⁷ ААВ VIII, 173, N 2102 (4. III 1417).

⁶⁸ ААВ X (1971), 78-9, N° 2288 (28. X 1418).

⁶⁹ ААВ X, 23, N° 2246 (18. V 1418).

⁷⁰ Исто, 83-5; N° 2291 (17. XI 1418); Б. Храбак, *Пословање помораца и трговаца из Боке Которске у Албанији до 1600. године*, Споменик САНУ СХХVII, Београд 1986, 10.

⁷¹ ААВ VII, 118-9; N° 1875 (14. XI 1414).

⁷² Листине VIII, 17 (23. V 1420).

⁷³ Листине IX, 158 (за Дриваст).

⁷⁴ Листине VIII, 100, 101. - Плаћање житне дације Скадра у Венецији: Листине VIII, 100; IX, 166, 174, 177; X, 325-6.

⁷⁵ И. Божић, *Средњовековни Паштровићи*, Историјски часопис IX-X, Београд 1960, 180.

⁷⁶ ААВ XI (1971), 237, N° 2725 (14. V 1423).

Венецију.⁷⁷ Јула исте године млетачки непријатељи привремено су блокирали излаз-улаз у Бојану.⁷⁸ Постојала је опасност да Турци не пресеку копнене везе и онемогуће прилаз Скадру караванима. Августа 1425. године у одговору на захтеве скадарске делегације изричито је поручено у Венецији да ће Скадрани сваке године добијати по 1000 дуката за набавку жита за потребе свога града; проглашено је да је свако властан да допреми пшеницу или друге житарице у Скадар или друга млетачка насеља.⁷⁹ Кад би Скадар у наредним годинама остајао без хране, новац је слат из Венеције, јер су се за њега могле у Скадру купити житарице.⁸⁰

Са 1430. годином Скадру се почела давати већа улога у куповинама житарица у Албанији. Скадарском кнезу давана су новчана средства не само за оправку тврђаве него и за уређење магацина за пшеницу. Од своте од 6000 дуката, колико је зајма преузето од Јевреја, 2000 дуката било је намењено куповини животних намирница у Албанији, и то пре свега за довоз у Скадар; од користи која би се постигла таквим штокирањем зрневља давале би се субвенције војницима који су се налазили на млетачкој плати у Скадру и Улцињу.⁸¹ У условима приличне одсутности дубровачких трговаца на житним пијацама у Св. Срђу и у Скадру, главни купци постали су пословни људи из Котора. Ђулијано Лоредано, Млечанин насељен у Котору, укрцавао је производе пола децембра 1431. испод Скадра, у Улцињу и Бару, а у пролеће 1434. преузимао је пшеницу и просо.⁸² Према налогу Ђованија Лонга, настањеног у Скадру, Которанин Иван Лукшин узео је у најм (1434) броду Прибоја Ратковића из Котора да се утовар обави у Бојани у року од шест дана, а продаја изврши у Венецији.⁸³ Октобра 1434. скадарски трговац Алегрет Капо дао је на пловидбу свој брод а ангажовао је и лађицу којој је патрон био Трипко Славковић, Бокел, да утоваре у Св. Срђу пшеницу за которског трговца Ивана Паутиноа, за Венецију или Далмацију.⁸⁴ У лето 1436. три бродара добила су од три трговца и ортака у Котору разног еспапа за 170 перпера у балшићким грошима да га преко Бара уновче на неком месту у Бојани;⁸⁵ треба очекивати да су комерцијалну добит поморци уложили у зрневље. Четири компано без потребних средстава узајмили су од једног которског трговца 200 перпера у балшићким грошима с тим да му кредит врате у житу са Бојане, рачунајући стар по високој цени од 23 балшићка гроша; како је зај-

⁷⁷ Исто, 246-7, N° 2741-2.

⁷⁸ Исто, 293, N° 2790 (27. VII 1423).

⁷⁹ ААВ XII, 175-80, N° 2995 (5. VIII 1425).

⁸⁰ ААВ XIII, 166-7, N° 3242 (13. VIII 1429); XIV, 41-2, N 3329.

⁸¹ ААВ XIV (1972), 41, N° 3329 (3. III 1430), 139-40, N° 3451 (30. IV 1431).

⁸² Историјски архив у Котору, SN V, 328; IX, 39; Р. Ковијанић, *Једрењаци которске луке 1419-1435*, Годишњак ПМК VI (1957), 27; Б. Храбак, *Пословање*, 10.

⁸³ ИАК, СН XIV, 204 (5. X 1434); Б. Храбак, *Италијански привредници*, 5.

⁸⁴ Б. Храбак, *Привредне везе Которана*, 41.

⁸⁵ Стјепчевић - Ковијанић, *Годишњак ПМК II*, 26-7; Б. Храбак, *Привредне везе*, 49

модавац изричито тражио пшеницу са Бојане, вероватно је она имала одређени квалитет.⁸⁶ Дубровчани се у лукама северне Албаније јављају готово искључиво као транспортери скробне хране у град на лагунама, и то посебно 1433, 1438, 1439. и 1442. године, радећи за Млечане из Скадра, Венеције и Дубровника.⁸⁷ Венецијанац Лоренцо Витури је у Скадру за рачун млетачке житне службе прикупљао пшеницу из целе Албаније; како је одуговлачио са отправањем набављеног зрневља, опоменут је да треба да финализује посао, под казну од 20 солди за сваки неиспоручен стар.⁸⁸ Млетачки сенат је (11. јула 1438) дао налог кнезу-капетану Скадра и другим руководиоцима изван Јадрана да настоје да купе пшеницу и јечам, да би се обезбедила нужна залиха у Венецији.⁸⁹ Кнез-капетан Скадра је већ располагао пшеницом а тада му је дато наређење да новцем венецијанске општине купи нову количину и да све заједно пошаље у дуждеву престоницу.⁹⁰

Крајем 30-их година заређале су слабе жетве, те је хлебно зрно у скадарској регији добило на пени. Септембра 1437. један которски поморац задужио се код трговачког агента Лоренца Витурија да испоручи жито са Бојане за 40 перпера; за примљену позајмицу требало је да допреми 60 стара пшенице, пунећи врећу старом зрневља. Следећег марта за зајам од пет перпера двојица морнара из Црниплата (Тиват) обавезали су се једном которском грађанину да ће му довести 26 стара жита са Бојане.⁹¹ После жетве 1438. године Скадарин Михаел Качаполи унајмио је бокелски баркусиј Ратковића да превезе у Венецију хлебно зрно и олово.⁹² Разни довозници из скадарског краја показали су знатну активност од новембра 1438. године, користећи Дубровчане као транспортере. И у јесен 1439. године Которани су били главни трговци али и превозници жита. Један поморац за примљен новац имао је да испоручи пшеницу са простора Бојане до Љеша по цени од 10 гроша за стар жита (11 за пшеницу јужно од Љеша) а по 7 гроша за стар проса. Михаило Палташић из Котора је у Св. Срђу товарио пшеницу или друге житарице за Венецију. Трговац Алегрет (Радо) Медоје укрцао је са Радославом Пензићем пшенице другог жита и остале трговачке робе у Бојани и у другим арбанашким лукама.⁹³ Дубровчанин Јакоб Маринов

⁸⁶ Б. Храбак, *Привредне везе Которана*, 41-2.

⁸⁷ ХАД, *Div. not.* XVIII, 35'-6 (18. V 1433, Ђовани Салимбени, колочепска барка од 500 млетачких стара); *Div. caps.* LIII, 35 (1. XI 1438, за Грегорија Ђиванијевог, из Бојане у Венецију), 39'-40 (8. XI 1431, Филип де Диверзис за Бенедета де Барјано, скадарског трговца, узима на пловидбу лађу са Лопуда од 500 стара носивости, из Бојане за Венецију), 44 (14. XI 1438, Филип де Диверзис, брод од 400 млетачких стара носивости, нереализовано); М. Спремић, н.н., 302 (10. III 1439: Ђорђо де Заке, 420 стара, из Бојане за Венецију).

⁸⁸ ААВ XVII, 141, N° 3678 бис (20. VI 1435).

⁸⁹ F. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie III, Paris-La Haye* 1961, 69, N° 2479.

⁹⁰ ААВ XVI, 33, N° 3844 (11. VII 1438).

⁹¹ Б. Храбак, *Привредне везе Которана*, 42.

⁹² Б. Храбак, *Пословање*, 11.

⁹³ Б. Храбак, *Привредне везе*, 43; исти, *Пословање*, 11.

превезао је 420 стара жита из Бојане за Венецију по рачуну Ђорџа де Зане.⁹⁴

Четрдесетих година на пристаништима Бојане и у скадарском крају веома се проширила купопродаја житарица, тако да су пијаце у Св. Срђу и у Скадру биле недовољне да удовоље потражњи. Кад се млетачка војска налазила око Скадра (септембра 1440) свима је било допуштено да довозе храну и вино без плаћања дажбина.⁹⁵ Један Зећанин становник Венеције предао је једном Которанину јечма за 186 перпера и постао му веровник.⁹⁶ Которски провидур узео је (новембра 1440) у најам у име неке пословне браће нов баркусиј Драга Ј. Драга да у Св. Срђу укрца 800 стара жита за Венецију. Средином новембра исте године Томазо Палацов набавио је Михаилу Палташићу 300 стара жита за цену од 200 перпера; продавац је био дужан да жито због лошег времена чува у спремишту; Михаило му је затим дао још 200 перпера да купи жита у Скадру по пијачној цени. Један брод је на последњој вожњи пре продаје довео у Котор проса, пшенице и јечма са Бојане; купац пловног објекта био је Млечанин из Котора.⁹⁷ Постојањем складишног простора требало је омогућити брзи утовар на лађе, па макар се зрневље доносило и из насеља подаље од реке.⁹⁸ Интензиван утовар на крцалиштима Бојане настављен је првих месеци 1441. године. Пуномоћник Задранина Гргура Зевадио унајмио је баркусиј од Лудовика Д.Ј. Драга да отплови у Св. Срђ и укрца пшеницу за 500 стара за Венецију.⁹⁹ Двадесетога априла 1441. провидури жита у дуждевој престоници одбили су „кало” код обрачуна пшенице довезене и из Скадра.¹⁰⁰ Почетком јесени 1441. један грип је за апотекара и његовог ортака из Котора узет за утовар зрневља из средње и јужне Албаније па и из Отранта, да би затим жито продали у Скадру (с тим да би терет остао на крцалишту Св. Николе у Бојани) док се не извиде услови продаје; ако би товар био уновчен, нови терет жита би био укрцан у Св. Срђу за транспорт у Далмацију.¹⁰¹

Августа 1442. баркусиј породице Драго изнова је узет на пловидбу за транспорт хлебног зрна у Венецију. Драго Ј. Драго изнајмио је баркусиј Етору Пилоу за рачун Бенедета Гверинија за пловидбу у Св. Срђ, где га је закупац могао задржати три дана зарад утовара 800 млетачких стара жита за дуждеву престоницу.¹⁰² Житни провидури у Венецији су и 13. августа 1442. одбили „кало” при обрачуна пшенице довезене из Скадра.¹⁰³ Сињорија је одобрила да се у будуће сваке године

⁹⁴ *ASV, Cancellaria inferiore, busta 21/IV, f. 429'* (10. III 1439).

⁹⁵ ААВ XVII, 104, N° 3929 (4. IX 1440).

⁹⁶ Б. Храбак, *Привредне везе Которана*, 44.

⁹⁷ Р. Ковијанић, *Једрењаци*, Годишњак ПМК VIII, 43, 37-8.

⁹⁸ Б. Храбак, *Привредне везе Которана*, 44.

⁹⁹ Р. Ковијанић, *Једрењаци*, Годишњак ПМК VIII, 38.

¹⁰⁰ ААВ XVII (1973), под 20. III 1441.

¹⁰¹ Стјепчевић - Ковијанић, *Годишњак ПМК II*, 23.

¹⁰² Р. Ковијанић, *Једрењаци*, Годишњак ПМК VIII, 37-8.

¹⁰³ ААВ XVII, 234 N 4060 (13. VIII 1442).

даје будванском кнезу из складишта у Скадру 500 млетачких стара по уобичајеној цени.¹⁰⁴ Двојица Дубровчана су крцали зрневље на лађу у Бојани, али су због лошег времена били приморани да пређу на копно у Луштици.¹⁰⁵ Количине житарица које су Которани превезли у Венецију и Котор 1443. године биле су знатне. Баркусиј „Св. Марија и св. Никола” породице Драго био је у сталном покрету; тек што се вратио са пловидбе у Венецију, имао је да у Бојани прими 800 стара жита за град св. Марка.¹⁰⁶ У лето 1445. у три маха довезене су мање количине жита са Бојане у Котор по цени од 7 гроша за которски стар, а вршена је и трампа по мерилу - стар пшенице за квинкву (буре) вина. Последњих дана исте године помиње се извоз 200 стара пшенице са Бојане у замену за вино.¹⁰⁷

Вино је све више тражено, те су сељаци на територији Улциња и Скадра подигли многе насаде лозе против повластица које је издала Сињорија и за винограде ништа нису плаћали држави; стога је дат налог за ограничавање даље садње лозе и за установљвање пореза млетачкој комори. И хортикултура у самом Скадру је привлачила пажњу грађана, па је кнезу Скадра наложено да обезбеди коришћење права наследницима једног Италијана из Чивитанове коме је млетачка држава за заслуге уступила неки врт у Скадру.¹⁰⁸ Вино је 1446. године трамплиено за жито са Бојане у Драчу, и то квинква за два стара пшенице, што значи да је цена жита пала на шест гроша за купел. Средином фебруара нотирана су два уговора о допремању мањих количина житарица са Бојане у Котор. Капетан Иван Ненадић и два морнара обавезали су се да једном Которанину са тржишта Бојане довуку 145 и по стара жита по которској мери. Чак и три лончара узели су од Трипуна Драга 11 и по перпера да их уложе у жито на Бојани, са деобом добити на уделе; на исти начин они су се задужили и код Симика Брајанова и његовог компаноња.¹⁰⁹

Година 1446. била је родна. У околини Дриваста озелењене оранице привукле су више трговаца који су кренули међу ратаре у жељи да купе урод још док пшеница није класала. Зато је, према смерницама Сињорије, као и ранијих година скадарски кнез-капетан забранио куповину „траве” претећи великим казнама.¹¹⁰ Кад је жито сазрело, тешкоће су настале због ниског водостаја Бојане, па бродови са дубљим газом нису могли да се пробију до Св. Срђа.¹¹¹ Фебруара 1447. комуна Дриваста тражила је од Млетачке Републике да нареди неким кнезовима да обавезу потчињене сељаке да пренесе робе које се транспортују из

¹⁰⁴ Исто, 279, N° 4097 (28. XI 1442).

¹⁰⁵ ХАД, *Lam. For. XV*, 152'-3; Б. Храбак, *Експортими*, 56.

¹⁰⁶ Стјепчевић - Ковијанић, *Годишњак ПМК II*, 25.

¹⁰⁷ Р. Ковијанић, *Једрењаци*, *Годишњак ПМК IX*, 45; Б. Храбак, *Привредне везе*, 47.

¹⁰⁸ ААВ XXII, 16, N°, 6295 (13. III 1455), 131, N° 6419 (13. V 1456).

¹⁰⁹ Р. Ковијанић, *Једрењаци*, *Годишњак ПМК XII*, 21, 28; Б. Храбак, *Привредне везе*,

47.

¹¹⁰ *ASV, Provveditori alle Biave, busta 1/II, f. 76.*

¹¹¹ *M. A. Coccio Sabelico, Degli storici delle cose veneziane II, Venezia 1747, 355-6.*

Венеције у Дриваст и обрнуто; сељаци би робу превлачили од Св. Срђа до места „Streto“ (теснац), а одатле би Дривашћани носили терете до свог града.¹¹² Следеће године, и поред ратних акција између српског деспота и Млечана на простору Скадра, једно трговачко друштво из Скадра, састављено од двојице Скадрана, двојице Барана и једног Венецијанца, извезло је, поред олова, и жита у Дубровник.¹¹³ Годину дана касније неко просо једног Венецијанца такође је доведено у Дубровник.¹¹⁴ Которски поморац и трговац Радосав Пенчић, који је често залазио у Бојану према Св. Срђу, септембра те године довезао је арбанашке пшенице свом партнеру Симику Брајановом.¹¹⁵ Невоље су притискале скадарску регију (рат са деспотом, велик пожар у Скадру), хране није било а приближавала се зима. Скадарски кнез-капетан без помоћи са стране, запленио је зрневље које се налазило на некој лађи у Св. Срђу, спремној за испловљавање.¹¹⁶ У јесен 1449 Барани су молили Сињорију да им дозволи слободан транспорт и набавке у Бојани, као што је некад чињено за Будву, с тим да ће пшеницу и друга жита возити сами морем и копном до својих магацина, и да ће житарице плаћати најамницима по пет солди по стару.¹¹⁷

Педесете године почеле су са занимљивим примерима трампе за житарице у области Бојане. Капетан Радослав Рујевац и два морнара (новембра 1450) од Луке М. Бизантија примили су 700 венаца смокве да њима тргују у Бојани; половину венаца требало је да замене за просо, рачунајући осам венаца за стару просо, а за другу половину да приме пшенице по курсу 12 и по венаца за стар.¹¹⁸ У дуждевој метрополи се сматрало да су количине пшенице и вина, које су добијане од сељака и проијара на име десетка и других давања довољне да се обезбеде плате најамницима у скадарској тврђави и кнезу-капетану Скадра; поред тога решено је да се мере за пшеницу и вино које су постојале код скадарског капетана морају контролисати на почетку мандата кнеза-капетана.¹¹⁹ Овом је поручено (1451) да су приходи у Скадру од убраних дажбина некад износили преко 9000 дуката, а у време његовог мандата је само део тога сакупљен; зато је задужен задатком да са благајником обави попис целог округа, из кога не треба изоставити ни уживаоце милости сената и Великог већа, јер ће саветници Сињорије одлучити ко ће бити изузет од плаћања дажбина; ко би се усудио да обвезнике ослобађа дација, био би кажњен са 500 дуката и изгубио би службу.¹²⁰ Желећи да се лако

¹¹² *ASV, Senato I, Terra, R. III, 185'*; *Senato I, Mar, R. 2, 194*; М. Спремић, н.н., 299.

¹¹³ ХАД, *Div. not. XXXII, 82-2'* (14. XII 1447); Б. Храбак, *Exportimi, 57*.

¹¹⁴ ХАД, *Cons. rog. XII, 11'* (26. IX 1448).

¹¹⁵ Б. Храбак, *Привредне везе Которана, 47*.

¹¹⁶ ААВ XX, 61-63, № 5399 (17. X 1448); М. Спремић, н.н., 301; *N. Iorga, Notes III (1902),*

¹¹⁷ ААВ XVII, 279, № 4097 (28. XI 1449: 500 стара); XX, 197-9, № 55141 6.ИИ 1449).

¹¹⁸ Р. Ковијанић, *Једрењаци, Годишњак ПМК XII, 25*.

¹¹⁹ ААВ, 10, № 5658 (18. III 1451).

¹²⁰ Исто, 99-100, № 5748 (25. IX 1451).

обогате, млетачки поданици су чешће кршили разне забране у вези са житарицама. На пример, пребациване су житарице у Херцег-Нови на уштрб млетачке касе. Стога је Которанима био забрањен извоз пшенице из Скадра и Љеша осим за властите потребе. Да се парира све израженијем кријумчарењу у земљи херцега Стјепана Косаче, његовим поданицима је дозвољено да за своје потребе могу са млетачког подручја око Бојане извести пшеницу, вино, месо и уље уз установљену царину.¹²¹

Шездесетих година експорт житарица са Бојане и из скадарског краја лепо је почео, али га је пасивизирао турско-млетачки рат који је избио 1463. године, који је свакако утицао на поскупљење хране и из Албаније. Ђорђе, војник из Скадра, довезао је у Дубровник 124 стара проса, а опат Ратачког самостана Ђорђе Пелиновић 50 стара.¹²² Дубровчанима је било јасно да ако се желело зрневље из Албаније да се нису могли заобићи Млечани. Стога се они нису скањивали да моле Сињорију да им дозволи извоз житарица да би прехрањивали свој град; заузврат, признали су млетачко господство на мору.¹²³ Са млетачкихседа у северној Албанији храна се могла увек набавити, јер ју је обезбеђивао порески систем. Млечани су, наиме, током целог XV века обраћали велику пажњу житарству и то наплатом дажбина у скадарском крају у натуралном виду; настојали су да таквим житом на време напуне своја складишта у Скадру, па су чак од својих поданика тражили да своје вишкове доносе у скадарску тврђаву; од тих обавеза није их ослобађала ни лоша жетва, поплаве ни временске непогоде.¹²⁴ Већи број довозника чак и дуждевих поданика указивао би да је Сињорија позитивно одговорила на молбу Дубровника. У времену од средине септембра 1461. до средине маја 1462. године нотирано је шест уговора о довозу арбанашког жита у град под Срђем. Марин Скадранин, фактор венецијанског трговца Антонија Пањанија довезао је две барке крцате зрневљем, сланином и другим производима, а двојица других Млечана допремили су пшенице и проса за по сто дуката.¹²⁵ Ипак, за обезбеђење већег квантума житарица и један скадарски патриције, као повереник неког Фирентинца, извозио је жито из турске Валоне.¹²⁶

Жетва и 1462. године мора да је била берићетна у северној Албанији, јер се из ње доста извозило на разне стране, те се у документима

¹²¹ Г. Чремошник, *Которски дукали и друге листине*, Гласник Земаљског музеја 33-34, Сарајево 1922, 166, 172; ААВ ХХII, 303-4, N° 6240 (4. IX 1454).

¹²² ХАД, *Cons. min.* XV, 184 (11. VI 1461), 171 (9. IV 1461).

¹²³ Листине X, 178-9; С. Љубић, *Посланице дубровачке на Млетачку Републику*, Старине ЈАЗУ XV, Загреб 1883, 2; С. Љубић, *Одношајих међу републиком Млетачком и Дубровачком од почетка XVI стољећа до њихове пропасти*, Рад ЈАЗУ LIII, Загреб 1880, 54-55.

¹²⁴ I. Božić, *Le système foncier en Albanie vénitienne au XVe siècle*, *Bollettino dell' Istituto di storia della società e dello stato veneziano V-VI, Venezia* 1964, 67, 70-1, 122-4, 73.

¹²⁵ ХАД, *Cons. min.* XV, 226', 231, 240; XVI, 3, 35; Б. Храбак, *Табеле кретања цена житарица и махуњина у Дубровнику (1300-1620)*, Зборник Филозофског факултета у Приштини VII-A (1970), 136; isti, *Eksportimi*, 59.

¹²⁶ Б. Храбак, *Извоз житарица из Османлијског Царства у ХV, ХV i ХVI столећу*, Приштина 1971, 53.

јавља помен више утоварних станица које се раније нису посебно бележиле. Из Бојане су 300 стара купили дубровачки мешетари који су набављали житарице.¹²⁷ Исту количину укрцао је неки поморац са Колочепа по рачуну једног Млечанина за транспорт у Венецију.¹²⁸ Житним масарима у Дубровнику било је допуштено да купе 200 стара са неког брода који је довео жито са Бојане.¹²⁹ И један Ортоњанин допремио је у град св. Влаха 300 стара зрнелца са Бојане, да би га ту претоварио на неки други брод и послао на друге стране.¹³⁰ Фактор Венецијанца Катарина Дармена на Бојани, дубровачки трговац Заното Маринов, уговорио је пловидбу са Трипуном Дулићем да оде у Бојану и укрца пшенице до 550 млетачких стара, те да са товаром крене у Истру а потом у Венецију. Житни масари су куповали са лађа које су упловиле у дубровачку луку са житом из Бојане: једном је то било 200 стара а други пут 600 стара.¹³¹ И један Фирентинац предао је пред дубровачком луком масарима пшеницу по пет динара стар.¹³²

Млечани су такође желели да искористе добру жетву па су у Скадар упутили 2000 дуката да се купи жита за потребе свих њених насеља у Албанији.¹³³ Которска општина, пак, овластила је Бернарда Нанија да набави 1000 стара пшенице; због почетка рата, Сињорија је одлучила да све количине скробне хране морају се довести у Венецију; Нани се жалио да је већ послао лађу и да ће због сенатске одлуке претрпети велику штету; влада је решила да поштује раније дате концесије. Одмах затим Котор је поново тражио да донесе из Бојане 1500 стара пшенице, јер је био у немаштини у погледу хлебног зрна; которској општини је дозвољено, али јој је саветовано да се пшеница одмах самеле и искористи за справљање хлеба.¹³⁴ Како је и Хвару уступљена могућност да набави 2000 стара жита за потребе Далмације, которској општини је наложено да обезбеди бродски простор за превоз.¹³⁵ И шибеничка општина је стекла право да се снабде са 300 стара пшенице из Скадра; првих сто стара је било већ превезено, али јој је остатак задржао скадарски кнез, позивајући се на одлуку Већа десеторице којом је забрањен извоз свих врста житарица из Скадра.¹³⁶ Венецијанском трговцу Катарину Дармено дата је велика свота од 2000 дуката да у Бојани набави хлебно зрно за млетачку војску у прилично далеком Наупакту. Котору је било уступљено 1000 стара пшенице, према решењу млетачког сената (7. јула 1463), и то као изузетак.¹³⁷

¹²⁷ ХАД, *Cons. min.* XVI, 33; Б. Храбак, *Табеле цена*, 136.

¹²⁸ ХАД, *Div. sanc.* LXXI, 23 (2. IV 1463).

¹²⁹ ХАД, *Cons. rog.* XVII, 133'.

¹³⁰ ХАД, *Cons. min.* XVI, 39.

¹³¹ ХАД, *Cons. rog.* XVII, 133'; *Cons. min.* XVI, 33', 35; Б. Храбак, *Ekesportimi*, 60.

¹³² ХАД, *Cons. rog.* XV, 233; Б. Храбак, *Табеле цена*, 136.

¹³³ *ASV, Senato I terra, R.V, f. 20'* (17. IX 1462).

¹³⁴ *AAV XXV, 19-23, N° 7454* (25. VIII 1463), 202, N° 7465 (31. VIII 1463).

¹³⁵ *ASV, Cosiglio dei X, Misti, R. XVI, 134-4'* (7. IX 1463).

¹³⁶ *AAV XXV, 348, N° 7679* (7. XII 1463).

¹³⁷ *AAV XXV, 263, N° 7543* (19. X 1463); 193, N° 7454.

Жетва у лето 1463. године није оманула у скадарском крају и у долини Бојане, те се зрневље могло купити за готов новац. Почетком 1464. из Венеције је у Скадар послато 3000 дуката да се набави пшеница за град св. Марка; дато је обећање да ће се послати још толико новца да се обезбеди прехрана Скадра и других варошких насеља; скробну храну имао је да купује скадарски благајник, а превоз да обави К. Дармено. Которска општина се опет обратила млетачком сенату за одобрење да за своје потребе допреми 2000 стара пшенице коју је прикупила дуж обала Бојане и у крцалишту Св. Никола; саветници Сињорије су дозволили утовар и транспорт прикупљених цереалија, али се нису сагласили са тражењем Которана за одношење нових 2000 стара, што су они могли да извезу ван млетачке државе.¹³⁸ Тада је Никола Скапис из Бахова упутио једном Болоњцу 500 стара пшенице.¹³⁹ Слично је било и у наредној економској години. Октобра 1646. Антонио Капеле, по одлуци Колеђа и провидура жита, дошао је у Скадар да за 1000 дуката у готовом набави хлебног зрна; налог није био у стању да изврши, јер половина десетка није била прикупљена, а од онога што је предато уновчио је кнез-капетан Скадра да би себи обезбедио плату; са провизијом од 3,5% Антонио је враћен у Скадар да поново покуша да откупи што већу количину зрневља; да слање хране буде што експедитивније, решено је да у Скадар крену све слободне барке које би украле пшеницу и просо што би набавио Антонио, и нормирана је возарина за ту услугу.¹⁴⁰ Занимљив је спор који је вођен пред Већем десеторице и провидурима жита: један од командира чете војника у Скадру Ђорђо Орсуоли жалио се престоничким форумима да му је ускраћена концесија да месечно из скадарских магацина подиже по два стара брашна; његова концесија док је био у Будви за време ратних операција уступљена је другом лицу.¹⁴¹

Рат који је вођен и на скадарском подручју није омогућавао пољске радове. Венеција је, као увек, водила рачуна да Скадар буде снабдевен храном.¹⁴² Колико је Скадар био добро снабдевен јестивом види се по слању животних намирница које је кнез-капетан Скадра могао да одвоји и за Крују; као трогодишња залиха за тај град упућено је 1000 стара пшенице и јечма и 500 стара двопека;¹⁴³ заузврат, Скадру је после достављено 6000 стара проса.¹⁴⁴ На молбу Дриваста, сенат му је послао 500 стара пшенице и 500 стара јечма.¹⁴⁵ Један Скадранин допремио је (априла 1470) сто стара пшенице Дубровнику.¹⁴⁶

¹³⁸ *ASV, Consiglio X, Misti, R. XVI, 147 (4. I 1464), 152' (31. III 1464), 149.*

¹³⁹ Б. Храбак, *Eksportimi*, 60; исти, *Италијански привредници*, 7.

¹⁴⁰ *ASV, Provveditori alle Biave, busta II, f. 17 (13. i 15. X 1464).*

¹⁴¹ Исто, 25' (21. VIII 1465).

¹⁴² *ASV, Senato I, Mar, R. VIII, 173 (28. V 1468); Листина IX, 444.*

¹⁴³ *ASV, Senato I secreta. Deliberazioni, R. 24, 29 (2. VI 1469).*

¹⁴⁴ *ASV, Senato I, Mar, R. VIII, 194 (4 I 1469).*

¹⁴⁵ *ASV, Provveditori alle Biave, busta II, 58 (27.X 1470).*

¹⁴⁶ ХАД, Cons. min. XVIII, 22 (11. V 1470); Б. Храбак, *Eksportimi*, 72.

Крајем 1473. пољски радови су обављени на време а распоред атмосферских талоба је био повољан, те се очекивала добра жетва; као и увек, показало се да на време треба обезбедити и новац за откуп житарица. Веће десеторице је решило да се из ковнице подигне 500 марака сребра у ситним апоенима (36,5 либри за марку) и да се новац пошаље у Скадар.¹⁴⁷ Кад су се, маја 1474. поља лепо озеленила, започета је велика турска опсада града, па је дужду јављено да од уroda неће бити ништа и да ће глад учинити више него турско оружје.¹⁴⁸ Тромесечна турска опсада завршена је без резултата, али опасност ипак није прошла, те је прикупљана помоћ за Скадар и опустошену околину; за оне који не би прискочили да помогну, предвиђена је казна у новцу и тамницом.¹⁴⁹ Почетком 1475. у Скадар је послато 1000 стара пшенице и 1500 стара двопека за нужну резерву.¹⁵⁰ Августа исте године упућено је нових 1000 стара пшенице, 2000 стара проса и 2000 дуката; просо је требало држати као резерву за исхрану насеља, а пшеницу продати да би се од новца исплатили најмници.¹⁵¹ Пшеница и просо слати су и октобра месеца.¹⁵² Од тога времена па све до предаје Скадра Турцима (према споразуму од 25. јануара 1479), у Скадар је стално допремана храна са стране, да издржи дуготрајну опсаду.

Дубровчани су извозили житарице, нарочито просо, из пристаништа на Бојани и последње деценије столећа; понекад су Дубровчани уносили квалитетно вино са Ластова да би га заменили за житарице. Понекад су и сами Скадрани довозили просо у Дубровник. Јуна 1499. на ушћу Бојане укрцавано је зрнелве и на неку тршћанску марцилијану.¹⁵³ Са самог краја столећа забележена је велика количина семенске пшенице за потребе скадарске околине. Довезено је 3000 стара.¹⁵⁴ С обзиром да је просечна жетва тада давала количину урода четири пута већу од баченог семена, од тих 3000 стара очекивала се жетва од 12.000 стара пшенице, а то није била мала количина. То само најбоље сведочи да и у прво време под турском влашћу скадарска околина је и даље била озбиљан произвођач хлебног зрна.

¹⁴⁷ ASV, Consiglo X, Misti, R. 18, 91 (15. XII 1473).

¹⁴⁸ ASV, Senato I, Terra, R. VII, 41 (12. VI 1474).

¹⁴⁹ Исто, 45 (12. VII 1474).

¹⁵⁰ ASV, Senato I, Mar, R. X, 50.

¹⁵¹ ASV, Senato I, Mar, R. X 52 (17. VIII 1475).

¹⁵² Исто, 61 (21. X 1475).

¹⁵³ Б. Храбак, *Извоз житарица из Османлијског царства*, 99, 88, 101.

¹⁵⁴ N. Iorga, *Notes IV (1915)*, 363

Богумил Храбак

ХЛЕБНЫЕ ЗЛАКИ С БОЯНЫ И ИЗ СКАДАРСКОЙ ОБЛАСТИ (1300-1500)

Резюме

На основе опубликованного венецианского и неопубликованного дубровацкого и которского архивного материалов, автор анализирует экспорт злаков и других руральных товаров продукции /дерево, рыба/ из области от Бояны до Дана и Дриваста. Когда Венецианцы завладели этой областью без разрешения, только дерево могло быть экспедированно вне венецианских имений. Около Дриваста у полей злаков было виноградников и оливковых рощ, но вина и масла не было достаточно, и эти артикулы были импортированы. Экспорт пшеницы и проса не был результатом большой продукции, а вследствие классового (и государственного) отнимания вне-экономическо принудительности. Этот край, как и остальная Албания имел широкий веер аграрной продукции, но в небольшом количестве, что повлияло на низкие цены. Экспортерами были Венеция, Улцинь и Бар, Бокка Которская и Дубровник. Известия о дубровацком экспорте упоминаются с 1302 года, но когда Венецианцы завладели этими областями жители Дубровника были только перевозчиками. Интенсивный экспорт злаков появился только в 80-ые годы XIX века. Последние десятилетия XIV века, Венеция (1394) начела проводить либеральнее политику, но только чтобы зерно могли экспортировать на венецианские просторы или разменять и вино в Скадре и Св. Срдже на Бояне, чьи рынки были главными местами экспорта. Венецианцы настаивали искоренити заниматься контрабандой, но это было невозможно, и в Венеции легализовали контрабанд в голодных годах. Государство от производителей отнимало десяток урожая к денежной части налога, но во время войн или неурожая было и принудительной покупки. На Бояне были отдельные пароходы закрывающие устье реки и преследовали контрабандистов. Дубровчане иногда все-таки экспортировали подкупая скадарских функционеров. С 1430 года, главные покупатели кроме венецианцев и улциня были подданные дожа. Тогда были неурожай, пока 1462-67 года урожай были обильными. В 50-ых годах зерно обычно менялось для вина из Ортоны или далматинских островов. Во время турецко-венецианской войны 1463-79 г. экспорт был пассивным прежде всего из-за питания войсковых частей в Скадре. Кроме деревьев которые много тратил Скадар, дерево экспортировали и дубровчане, кроме дешевого проса. Данные с 1499 года говорят, что зерно нагружали в Бояне в кораблики из Триеста. Тогда было привезенно 3000 *старой* зернообразной пшеницы, что было очень большое количество которая возможность жатве по крайней мере 12.000 *старая*).